

PRISUDVIKLINGEN I GRØNLAND

Af cand. polit. *Pie Barfod*

I 1774 overtog staten handelsmonopolet i Grønland, og såvel salg af butiksvare som køb af grønlandske produkter til videreforarbejdning og eksport har siden da så godt som udelukkende fundet sted gennem Den kongelige grønlandske Handel. Efterhånden som den europæiske kultur har vundet stadig større indpas i Grønland, har en mindre og mindre del af det grønlandske samfunds forbrug kunnet dækkes af landets egen produktion, og indførslen af forbrugsvarer, byggematerialer, fangst- og fiskerimateriel m. v. har været stadig voksende. For at skaffe sig de indførte varer må den grønlandske befolkning sælge deres fangst- og fiskeriprodukter eller arbejde for staten som løstansatte (lejede) eller fastansatte (bestillingsmænd). Derved har naturaløkonomien efterhånden i stigende omfang måttet vige pladsen for en pengeøkonomi. Staten har på grund af sit monopol ensidigt kunne fastsætte alle priser. Disse priser offentliggøres i den grønlandske generaltakst — et prishefte, hvor så godt som alle varer, der sælges fra butikken (udhandles) og opkøbes af Handelen fra befolkningen (indhandles), er opført. Denne generaltakst er siden 1924 udkommet en gang om året. Før den tid blev priserne fastsat for en femårig periode og af og til for en endnu længere årrække. Således holdtes priserne i tiden fra 1904 til 1919 uforandrede.

Priserne har aldrig været fastsat ud fra monopolistiske synspunkter, men staten har ført en prispolitik, der har taget hensyn til befolkningens tarv. Derfor er de varer, der har været anset for nødvendige eller vigtige for befolkningen, blevet solgt til relativt lave priser, uanset at indkøbsprisen og de omkostninger, der er forbundet med opsendelsen og udhandlingen af varerne, langt fra er blevet dækket. For luksusbetonede varer har man til indkøbsprisen lagt et procentvis større tillæg end for nødvendighedsvarerne til dækning af omkostningerne. Men heller ikke for disse varegrupper har priserne i almindelighed været høje nok til at dække samtlige omkostninger ved opsendelsen.

Ved fastsættelse af priserne på de produkter, staten køber af befolkningen (fisk, sælspæk, sæl- og ræveskind m. v.), har man i nogen grad ud over handelsmæssige hensyn dels taget hensyn til hvilke erhverv, man i særlig grad har ønsket at fremme, dels lagt vægt på, at rovdrift så vidt muligt skulle undgås ved, at der blev fastsat for høje priser.

Endvidere har man gennem prispolitiken stræbt efter at afsvække verdensmarkedets

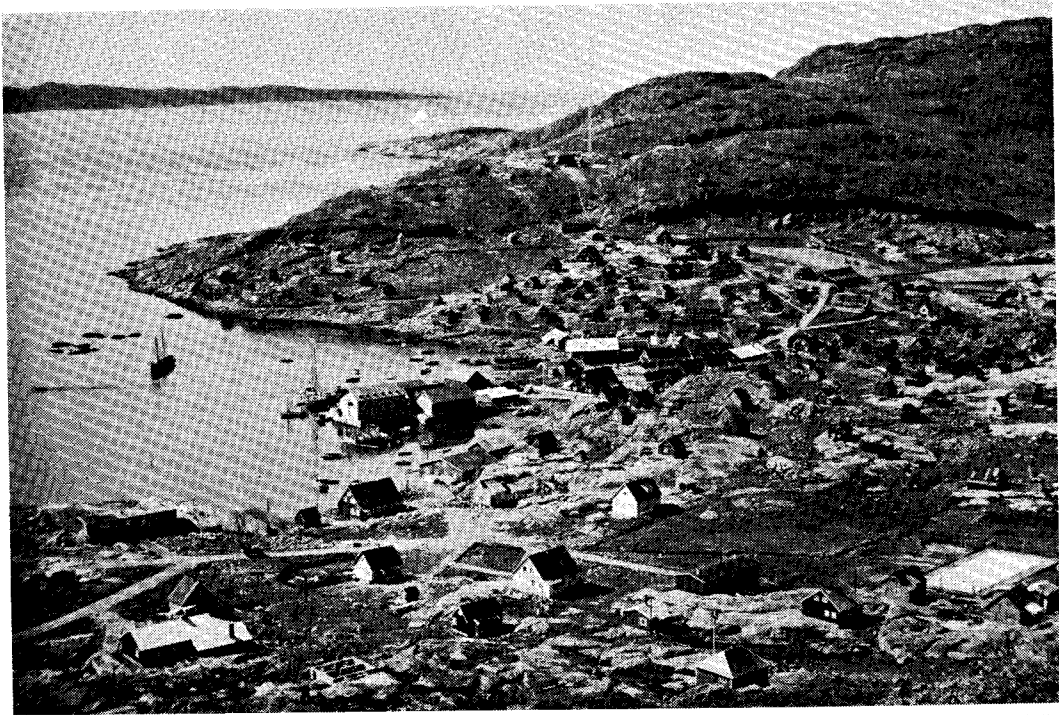
konjunktursvingninger i det grønlandske samfund. I prisstigningsperioder har man således hverken sat udhandlings- eller indhandlingspriserne så højt, som priserne på verdensmarkedet gav anledning til. Til gengæld har man i prisfaldsperioder ikke nedsat priserne så stærkt, som rimeligt var, såfremt man skulle anvende almindelige handelsmæssige principper. Derved har underskuddet ved udhandlingen varieret stærkt år for år. Ligeledes har overskuddet for de grønlandske produkter, der efter forarbejdelsen er blevet vidresolgt, i visse år været relativt højt, mens det i andre år kun har været ringe. I det store og hele kan man regne med, at den samlede handelsvirksomhed på Grønland allerede før krigen, når man også medtager skibsfartens udgifter, har givet et vist underskud. Dette blev imidlertid, ligesom udgifterne ved statens øvrige virksomhed i Grønland, opvejet af statens indtægter fra kryolitbrudet ved Ivigtut, således at Grønland indtil krigen stort set har kunnet bære sig selv.

Efter den tyske besættelse i 1940 blev Grønland som bekendt afspærret fra Danmark, og det blev hurtigt nødvendigt i stedet at importere varer fra Amerika. Medens priserne her i Danmark fra 1939 til 1946 steg gennemsnitligt ca. 55 pct., fandt der i Grønland på grund af den førte prispolitik i samme periode kun en prisstigning sted på 20—25 pct. Resultatet blev, at priserne i Grønland, der også før krigen for en del varers vedkommende lå noget lavere end i Danmark, efter krigen for de fleste forbrugsvarers vedkommende var kommet til at ligge meget væsentligt lavere. Nedenfor er anført henholdsvis grønlandske og danske priser på nogle vigtigere forbrugsvarer i 1939 og 1946:

Hvor ikke andet er anført, er priserne angivet i øre pr. kg	April 1939		April 1946	
	Grønland	Danmark	Grønland	Danmark
Hvedemel	40	37	48	70
Byggryn	26	34	30	56
Stødt melis	24	46	44	49
Kaffe	300	425	400	625
Te	460	912	600	1309
Smør	376	303	522 ¹⁾	512 ¹⁾
Margarine	125	115	175 ¹⁾	276 ¹⁾
Spegepølse	250	335	620 ¹⁾	595 ¹⁾
Kartofler pr. 50 kg	1100	444	2800 ¹⁾	1360 ¹⁾
Torsk	10 à 15	62	10 à 15	107
Brun sæbe	50	58	60	120
Petroleum pr. l	23	20	23	26

¹⁾ Priserne gælder for 1948.

Resultatet heraf var naturligvis, at underskudet på udhandlingen blev stadig større, og da der ikke var nogen tendens til, at priserne i Danmark ville falde igen, var det nødvendigt at forhøje de grønlandske priser stærkt for at holde underskudet nede. Man ønskede imidlertid ikke på een gang at sætte priserne så meget op som nødvendigt for at fjerne eller i al fald formindske underskudet væsentligt, og der fandt derfor i stedet i de følgende år en gradvis prisstigning sted, således at prisniveauet i Grønland fra april 1946 til april

På alle områder er Grønland ved at udvikle sig til et land med moderne bysamfund, der desværre også er underkastet et sådant samfunds prissvingninger. Ovenfor ses Julianehåb, en af Grønlands rigeste og smukkeste kolonier

Foto: Chr. Vibe

1950 steg til over det dobbelte (136 pct.).¹⁾ Da priserne i Danmark imidlertid stadig steg, ligesom der såvel i Danmark som i Grønland fandt stigninger sted i lønninger, fragt m. v., steg også underskudet for handelsvirksomheden år for år og var i finansåret 1950-51 henved 7 millioner kr., hvortil bør lægges en del af skibsfartens underskud, der også udgjorde 7 millioner kr.

Grønlandskommissionen gik i sin betænkning, der udsendtes i 1950, ind for, at Handelen regnskabsmæssigt skulle udskilles fra statens øvrige virksomhed i Grønland. Man var endvidere inde på, at Handelen så vidt muligt skulle hvile i sig selv, det vil sige, at priserne på butiksvare og på andre varer, der indførtes til Grønland, skulle sættes så højt, at alle omkostninger, derunder fragt og distributionsomkostninger, blev dækket. Samtidig skulle priserne på de varer, Handelen købte af grønlænderne, fastsættes således, at den eksport-

¹⁾ Fra 1946 beregnes et pristal for Grønland. Fra 1946 til 1950 var dette pristal baseret på priserne på ca. 70 af de varer, der opsendtes fra Danmark, og som ansås for særlig vigtige i den grønlandske befolknings forbrug. Fra 1950 beregnes pristallet på grundlag af et pristalsbudget, der er baseret på forbruget hos en række grønlandske familier blandt bestillingsmænd og løstansatte. Forbruget er konstateret gennem en forbrugsundersøgelse i Vestgrønland, der blev foretaget i efteråret 1951.

virksomhed, som Handelen udøvede, i det lange løb kunne bære sig. Det var tanken at gennemføre dette ved at oprette en konjunkturudligningsfond. I tider, hvor fiskeprisen og priserne på hvalolie og andre grønlandske produkter stod højt på verdensmarkedet, skulle de grønlandske producenter ikke fuldt ud nyde godt heraf, men Handelen skulle i stedet lade overskudet indgå i denne fond. Ved hjælp af konjunkturudligningsfonden kunne man da i perioder, hvor salgsprisen var lav, holde priserne til de grønlandske producenter oppe. Til fonden skulle ligeledes de private danske selskaber, derunder færøske, der ved monopolets ophævelse ville få adgang til at drive fiskeri i de grønlandske farvande, indbetale et beløb afhængig af produktionen.

Imidlertid har det hidtil ikke vist sig muligt at opnå balance for handelsvirksomheden i Grønland. Med de nugældende priser på verdensmarkedet kan Handelens produktions- og eksportvirksomhed kun lige løbe rundt, og et overskud til konjunkturudligningsfonden bliver der ikke. Kun fra de private selskaber indbetales et beløb til fonden.

Mens Handelens produktionsvirksomhed netop kan bære sig, er der på de varer, der indføres til Grønland, stadig et stort underskud, uanset at priserne fortsat er blevet sat op siden 1950, gennemsnitlig med næsten 40 pct. Den gennemsnitlige prisstigning har efter krigen således udgjort ialt ca. 175 pct., mens prisstigningen i Danmark i samme periode kun har været 30—35 pct. Sammenligner man med tiden før krigen, har prisstigningen i Grønland fra 1939 indtil nu udgjort ca. 230 pct., i Danmark knap 110 pct., det vil sige, at mens priserne i Grønland er godt tredoblet, er de i Danmark kun fordoblet. Den senest stedfundne prisstigning i Grønland er imidlertid ikke fuldt ud kommet Handelen til gode, idet der i 1951 er pålagt en række luksusbetonede varer som spiritus, tobak, chokolade og sukkervarer en forbrugsafgift. Denne afgift, der i 1951—52 indbragte et beløb på godt 4 millioner kr., tilfalder de offentlige grønlandske kasser, der har en række sociale og kommunale opgaver.

Selv om priserne er steget så stærkt, som tilfældet er, ligger stadig en række priser på vigtige forbrugsvarer under de i Danmark gældende for tilsvarende varer, men en del varepriser i Grønland er dog efterhånden kommet op over de tilsvarende danske. Nedenfor er anført priserne i Danmark og i Grønland i januar 1953 for en række vigtigere forbrugsvarer:

Hvor ikke andet er anført, er priserne angivet i øre pr. kg	Januar 1953			Januar 1953	
	Grønland	Danmark		Grønland	Danmark
Rugbrød	45	29	Margarine	308	348
Hvedemel	84	107	Eksportfløde, pr. ¼ l	59	40
Havregryn, løs vægt	120	142	Ost, 45 pct.	550	587
Byggryn	80	110	Æg, pr. snes	640	699
Stødt melis	85	90	Kartofler, pr. 50 kg	3500	1455
Kaffe, brændt	1400	1586	Grønærter, pr. ½ kg ds.	155	152
Te, pr. pk. à 50 g	100	106	Torsk	ca. 30	186
Bajersk øl, pr. ½ fl.	78	71	Blød sæbe	180	186
Cigaretter, pr. 20 stk.	300	320	Sæbespånner	325	289
Smør	750	750	Petroleum pr. l	36	42

For året 1953 regner man med, at opsendelsen af varer til Grønland vil medføre et underskud på ca. 12 millioner kr. Årsagen til det store underskud må foruden de i forhold til Danmark ret lave priser dels søges i de store fragtomkostninger, der er forbundet med at opsende varerne, dels i de høje distributionsomkostninger. Når en befolkning på godt 20.000 mennesker er spredt over henved 200 steder, hvoraf omkring 75 er forsynet med butikker, der skal føre alle almindeligere varer, må omkostningerne nødvendigvis blive meget høje.

Spørgsmålet er da, om det ikke ville være rimeligere at sætte priserne så højt, at salgsvirksomheden kunne bære sig. Teoretisk er der naturligvis intet til hinder for, at priserne fastsættes, så omkostningerne bliver dækket. En sådan prispolitik vil imidlertid få konsekvenser på en række områder. Man skal her ikke komme nærmere ind på hele problemet om lønninger i Grønland, men blot nævne, at lønningerne for de grønlandske løst- og fastansatte i de senere år dels er blevet væsentligt hævet for at forbedre levestandarden, dels er blevet reguleret i forbindelse med de stedfundne prisstigninger. Da man ikke ønsker fremover atter at sænke levestandarden, må yderligere prisstigninger efterfølges af nye lønstigninger; og da så godt som alle lønmodtagere er ansat under staten, herunder en stor del under Handelen, må priserne på salgsvarene og lønningerne sættes yderligere i vejret, indtil priser og lønninger har nået et sådant leje, at salgsvirksomheden kan bære sig. Samtidig vil Handelens underskud imidlertid blive væltet over på statens øvrige virksomhed i Grønland, idet blandt andet sundhedsvæsenet, skolevæsenet og hele den tekniske virksomhed vil blive fordyret tilsvarende, når der skal betales højere lønninger til personalet og højere priser for de varer, der anvendes til driften og til anlægsvirksomheden. Endvidere vil det være nødvendigt at forhøje priserne på fisk, skind, spæk og andre varer, der købes fra de grønlandske producenter, da disse erhververes levestandard ellers vil blive forringet, når priserne på deres fangstredskaber og forbrugsvarer stiger. En forhøjelse af de priser, der for tiden ydes producenterne, antages imidlertid med de nuværende priser på verdensmarkedet for saltfisk og olie at ville medføre, at Handelens produktions- og eksportvirksomhed giver underskud. En del af det underskud, der hidtil har været ved salg af varer i Grønland, ville derfor blot blive overført til Handelens øvrige virksomhed.

Virkningerne af en forhøjelse af priserne vil således ganske vist kunne medføre, at salgsvirksomheden kan bære sig, men da underskudet i det store og hele blot overføres til statens øvrige virksomhed, er man meget tilbage for på nuværende tidspunkt at gennemføre en sådan prispolitik, hvis konsekvenser det er vanskeligt at overse.